

P-05-253

Landskapsbildsanalys Simpevarp/ Laxemar

Katharina Nyström (LAR/MSA), Ramböll AB

December 2005

Svensk Kärnbränslehantering AB

Swedish Nuclear Fuel
and Waste Management Co
Box 5864

SE-102 40 Stockholm Sweden

Tel 08-459 84 00
+46 8 459 84 00

Fax 08-661 57 19
+46 8 661 57 19

ISSN 1651-4416

SKB P-05-253

Landskapsbildsanalys Simpevarp/ Laxemar

Katharina Nyström (LAR/MSA), Ramböll AB

December 2005

Nyckelord: Landskap, Kulturmiljö, MKB, Miljökonsekvenser, Konsekvensbedömning, Kevin Lynch.

Denna rapport har gjorts på uppdrag av SKB. Slutsatser och framförda åsikter i rapporten är författarens egna och behöver nödvändigtvis inte sammanfalla med SKB:s.

En pdf-version av rapporten kan laddas ner från www.skb.se

Innehåll

1	Landskapets förutsättningar	5
2	Industrilandskapet	7
3	Ytterskärgård	9
4	Kust utan skärgård	11
5	Innerskärgården	13
6	Skogslandskap med uppodlade sprickdalar	15
7	Sammanfattande analys	19
8	Metod för analysen	21
9	Referenser	23

1 Landskapets förutsättningar

Analysområdet (figur 1-1) runt Laxemar och Simpevarp ligger i en naturgeografisk region som sträcker sig i ett smalt band längs Sveriges ostkust från Figeholm strax söder om Simpevarp till Forsmark i Uppland. Denna region beskrivs som ett sprickdalslandskap med hållmarkstallskog, kala skär och steniga stränder. Längre västerut, inåt land, är det bergkullterräng som tar vid med ett ökande inslag av barrskog och myrar /Sveriges Geografi, Sveriges Nationalatlas 1996/.

Landskapet kännetecknas av en flikig kustlinje och en flack hållmarksterräng med ett stort antal smala sprickdalar. Berggrunden består av granit och är utan större synliga höjdvariationer. Sprickdalarna som består av uppkrossat berg når däremot kilometerdjupt ner i berggrunden.

Inlandsisen förde med sig viss mängd löst material då den drog fram. Området ligger under högsta kustlinjen vilket bekräftas av de ursvallade blockrika markerna och det kala bergslandskap vi ser i dag. Efter inlandsisens avsmältning som skedde för 12 500 till 12 600 år sedan bidrog nämligen isens smältvatten och havet till denna bearbetning av de lösa jordlagren. De högt liggande moränjordarna sköljdes rena från fint material medan lerpartiklar sedimenterades i de djupa sprickdalarna. Landhöjningen som i dag är 1 mm/år har torrlagt detta område efterhand. I dalgångarna ligger nu landskapets lågpunkter. De naturliga vattendragen har rätats och vattensjuka marker har dränerats med de för landskapet typiska spikraka diken. De relativt små åkrarna, som använts för bete, slätter och senare odling, har varit en viktig resurs för den bofasta befolkningen i denna del av Småland.

Analysområdet har efter landskapsbildens karaktär delats in i fem typområden (figur 1-1): Industrielandskap, Ytterskärgård, Mellanskärgård, Kust utan skärgård och Skogslandskap med uppodlade sprickdalar.

Figur 1-1. Typområden inom analysområdet Simpevarp/Laxemar.

2 Industrilandskapet

Karaktär

Området är präglad av modern industristruktur med storskaliga byggnader som står i stark kontrast till omgivande skogs- och kustlandskap.

De tre kraftverksbyggnaderna bildar gigantiska landmärken och är inom området mycket dominerande (figur 2-1). Naturtypen där kraftverken byggts är hållmarkstallskog. Viss anpassning har gjorts till omgivande natur mot vattnet och i viss mån mellan anläggningarna kring OKG (Oskarshamns Kraftverksgrupp) I och II där naturmarkspartier sparats.

Kraftledningsgatorna är dominerande och påverkar, om än lokalt, ett större område eftersom de utgår radiellt från anläggningarna. Kraftledningsgatorna bryter starkt mot det småskaliga slutna skogslandskapet och bidrar till en särskild vegetationstyp lik den på kalhyggen.

Det industripåverkade området intill reaktorbyggnaderna kännetecknas av stora hårdgjorda ytor, gräsbesådda massupplag, sprängstensfyllningar, raka breda vägar och avstängningar med staket (figur 2-2 och 2-3).

Nyckelkaraktärer:

- storskaligt,
- modernt,
- naturens underordnande.

Betydelse

Platsen har ett starkt symbolvärde för vår resurskrävande tid. Det är en manifestation över teknikens möjligheter som väcker viss fascination.

”Kommunen med energi” är huvudrubrik på Oskarshamns kommuns hemsida. Verken representerar något positivt för kommunen. Likaså skriver man slagkraftigt: ”Här förenas teknik och genuin smålandsmiljö vid ett av världens vackrast belägna kärnkraftverk.”

Figur 2-1. Kraftverksblocken utgör landmärken på Simpevarpshalvön.

Figur 2-2. OKG III har i det närmaste en stadsmiljö kring sig. Det ursprungliga landskapet har genomgått en total omvandling.

Figur 2-3. Storskalighet och dominans i byggnader, kraftledningarna och vägar präglar området.

3 Ytterskärgård

Inom analysområdet finner man områdestypen ytterskärgård söder om Simpevarpshalvön. Norr om Ävrö kommer liknande band av småöar igen. Denna del är känd som Misterhults skärgård.

Karaktär

Med undantag från OKG är kusten oexploaterad och erbjuder vackra vyer.

Ytterskärgårdens kännetecken är de kala och flata skären, grynnor och grund. Havet upplevs öppet mot öster men Öland kan skönjas i horisontlinjen medan Blå Jungfruns signifikanta siluett däremot tecknas tydligt mot horisonten i sydost (figur 3-1).

Den utmärkta farleden går bitvis i sicksack mellan de kala grunden i söder. Förutom farledsmärkning är det landmärken som Blå Jungfrun och reaktorbyggnaderna som stödjer orienteringen.

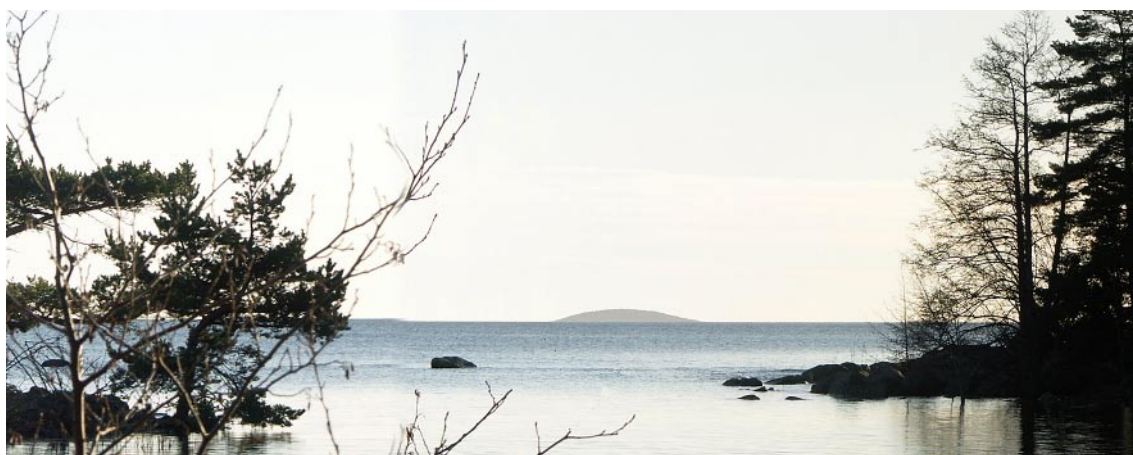
Nyckelkaraktärer:

- oexploaterat,
- havspåverkat,
- örikt.

Betydelse

Ytterskärgårdens smala band av kala öar står i stark kontrast till de tallskogsklädda öarna som ligger innanför. De yttre öarna är utsatta för hav och vind och berggrundens röda färg står vackert mot det blå havet.

Området används av båtturen. Förutom många fritidsbåtar förekommer arrangerade båturer till Blå Jungfrun, fisketurer och kanotpaddling i området.

Figur 3-1. Blå Jungfruns mjuka form sedd från norra Ävrö.

4 Kust utan skärgård

Simpevarpshalvön och Ävrö tillhör ett kustavsnitt som saknar ytterskärgård. Via Simpevarp möter fastlandet det öppna havet. Ävrö, en ö av samma storlek som Simpevarpshalvön, har likaså en öppen kust mot Östersjön (figur 4-1).

Karaktär

Den oskyddade kusten möter havet med renspolade röda granithällar. Trädvegetation saknas närmast kustlinjen. Havet upplevs öppet mot öster, vilket är ett kännetecken och en kvalité som detta typområde delar med ytterskärgården.

Nyckelkaraktärer:

- havspåverkad kust,
- fria utblickar.

Betydelse

Kusten utan skärgård är sällsynt i den här trakten. Simpevarpshalvöns kvalitéer är trots allt starkt försämrade av de närliggande kraftverksbyggnaderna. Ävrös kust har däremot en karaktär som kvarstår, trots att ön i övrigt förlorat stora landskapliga värden genom att kulturlandskapet på ön fått växa igen.

Figur 4-1. Det är bara den röda graniten som står emot havet när vågorna kastas mot land. Ävrös kust sedd söderut.

5 Innerskärgården

Inom analysområdet finner man innerskärgården norr och söder om Simpevarpshalvön. Norr om är det oftast större öar och fjärdar än i den skärgård som ligger söder om.

Karaktär

Kännetecknande för landskapstypen är att öarna är bevuxna med huvudsakligen lågvuxen hållmarkstallskog. Terrängen är flack och når ca 10 m över havet (figur 5-1). Ofta når vegetation ända ner till vattenbrynet. Detta beror förstås på att dessa öar ligger i bättre skydd för havets vågor och vindar. I vissa skyddade lägen förekommer även ek- och blandskog som på Ävrö, Äspö och vid Glostad.

Rumsligheten är stark där små och stora landskapsrum bildas mellan öar och vikar. De smala vikarna eller fjärdarna har ofta kännbara riktningar med långa siktlinjer (figur 5-2). Utblickarna över vikarna gör landskapet relativt lätt att orientera sig i. OKG:s skorstenar sticker upp över den låga skogen och fungerar som landmärken på framförallt Hälö, Äspö och Ävrö.

Den bostadsbebyggelse som förekommer i innerskärgården har alltid havskontakt vare sig bebyggelsen är sentida eller gammal.

Nyckelkaraktärer:

- skogsklätt,
- intimt,
- stark rumslighet.

Figur 5-1. Mjukt formade hållar klädda i grått blir en förgrund till tallskogen på andra sidan viken vid Borholmsfjärden.

Figur 5-2. Vy längs viken vid Ekerum, ett exempel på hur de tydliga riktningarna framstår i landskapet.

Betydelse

Landskapet präglas av intima inomskärsmiljöer ofta i lä från havet. Skärgården angränsar till Misterhults skärgård i norr som enligt Oskarshamns kommuns hemsida anses vara en av världens vackraste skärgårdar. Tillgängligheten är bra i skärgården norr om Simpevarp medan det inte förkommer fast förbindelse med några av öarna söderut.

Hålö, Ävrö och Äspö är alla påverkade av kärnkraftsindustrin, fast på olika vis. Förutom att man kan se skorstenarna på reaktorbyggnaderna från flera platser har också etableringar som gjorts på öarna påverkat dem. Ävrös tidigare kulturlandskap har tillåtits växa igen sedan jordbrukarna blivit inlösta och därmed har ön förlorat stora landskapliga värden. Äspö har, trots etableringen av det s k Äspölaboratoriet, behållit den landskapliga karaktären och de vägar som leder dit är också väl anpassade till terrängen. Hålö är till en del exploaterad och stora upplag av bergmassor har bland annat placerats här. Kontrasten mellan de torra hållmarkerna och de övertäckta och gräsbevuxna upplagen är stor.

Fyra till fem allmänna vägar leder ut från huvudvägen mot kusten. Vägen mot Kråkelund sammanlänkar ett antal öar, däribland Hålö och Ävrö. Vägen följer landskapet väl, ofta längs höjdryggarna där det varit möjligt. En annan äldre väg går längs Granholmsfjärdens södra sida mot Kärrsvik. Dessa båda vägar kan berätta om det landskap man färdas genom. De har både en placering i landskapet och ett mål som kan attrahera besökare. Den del av kuststräckan som är svårast att komma till med bil är Norre fjärd. Utmed denna del av kusten är däremot en vandringsled, Ostkustleden, förlagd.

6 Skogslandskap med uppodlade sprickdalar

Karaktär

Skogslandskapet innanför kust och skärgård är enhetligt och karaktärsfullt. Lågvuxen artfattig tallskog växer på hållar täckta av grå lavmattor (figur 6-1). Detta är det dominerande karaktärsdraget trots att ett visst inslag av granskog respektive bland- eller lövskog förekommer.

Jordbruksmarken ligger i smala sprickdalar på ett mycket karaktäristiskt sätt (figur 6-2). Öppna längsgående diken följer lågpunktslinjen i en till synes platt åkermark. Dessa små och smala, men tydliga, landskapsrum med påtagliga riktningar är viktiga för orienteringen i landskapet. För övrigt är landmärkena och utblickarna få eller inga och landskapet är ganska svårorienterat. Tack vare jordbruksmarkernas läge i de vattensjuka dalgångarna söker vägarna sig fram tvärs dalstråken. Där det har funnits möjlighet ligger de längs landskapets vattendelare, som den äldre vägen mellan Laxemar och Hultenäs.

Figur 6-1. Den karga artfattiga skogstypen täcker stora delar av analysområdet.

Figur 6-2. Sprickdalen vid gården Lyckorna är ett exempel på de för landskapet typiska åkermarkerna med det öppna diket i mitten.

Nyckelkaraktärer:

- enhetligt,
- trängre landskapsrum,
- stark kulturprägel.

Bebyggelsen ligger i relativt glesa bystrukturer. Mangårdsbyggnader vittnar om att ett visst välstånd funnits tidigare, trots det karga landskapet. Flera fastigheter är tyvärr övergivna eller används som fritidsbostäder i dag, vilket ger en viss förstämning i området.

Betydelse

Landskapet är mycket särpräglat. De små uppodlade åkermarkerna i de trånga sprickdalarna, i det i övrigt karga landskapet, ger en inblick i hur högt värdet var hos den lilla jordbruksmark, som kunde brukas. Nyttjandet av landskapet under det senaste århundradet kan fortfarande upplevas tack vare bystrukturer och brukandet av åkermarken. Flera av vägarna som går genom området är ålderdomliga och samspelar föredömligt med landskapet (figur 6-3).

Figur 6-3. Följsam äldre väg mellan Kvarnstugan och Lyckorna gör sällskap med omgivande landskap.

7 Sammanfattande analys

Karaktärsskillnaderna i området utgörs främst av närheten till havet, men det finns också andra olikheter. Landskapet blir allt ”trängre” ju längre inåt fastlandet man kommer. Utblickar och rumsbildningar är en landskaplig kvalitet. De större vikarna och fjärdarna längs kusten motsvaras av de smala dalgångarna i skogslandskapet. För att behålla attraktionskraften i skogslandskapet är det av mycket stor betydelse att jordbruksmarkerna fortsättningsvis hålls öppna.

Den karga hållmarksterrängen ger analysområdet en sammanhållen karaktär, i viss mån även inom OKG:s område. Denna naturtyp är känslig för förändringar och är näst intill omöjlig att återskapa. Anpassning till strandlinjer och känsliga natur- eller landskapspartier är viktiga. Den befintliga vegetationen bör användas som visuellt skydd hellre än nya planteringar. Hålö och Ävrö är ett exponerat landskap som upplevs både från havet och från vägstråken. Anpassningar till strandlinje och känsliga natur- eller landskapspartier är nödvändiga och medför kanske att det område som är möjligt att utnyttja minskar.

De planerade anläggningarna och bergupplagen har med kärnkraftsområdets storskalighet att göra och det är att föredra att de hamnar på Simpevarpshalvön eller inom redan påverkade områden (figur 7-1 och 7-2).

Figur 7-1. Befintligt bergupplag på Hålö visar att täckning och grässådd inte läker några sår.

Figur 7-2. Befintliga sprängstensvallar på Simpevarpshalvön.

8 Metod för analysen

Landskapsbildsanalysen har skett i fyra steg. Steg ett har varit att ta reda på de naturförutsättningar som finns för området och vad som ligger bakom landskapsbildningen. Detta ger en bakgrundsinformation som går att ta till sig utan att ha varit i området.

Besök på kommunens hemsida har också varit ett sätt att få en bild av hur det aktuella området används, marknadsförs och vilka andra förväntningar som finns i kommunen.

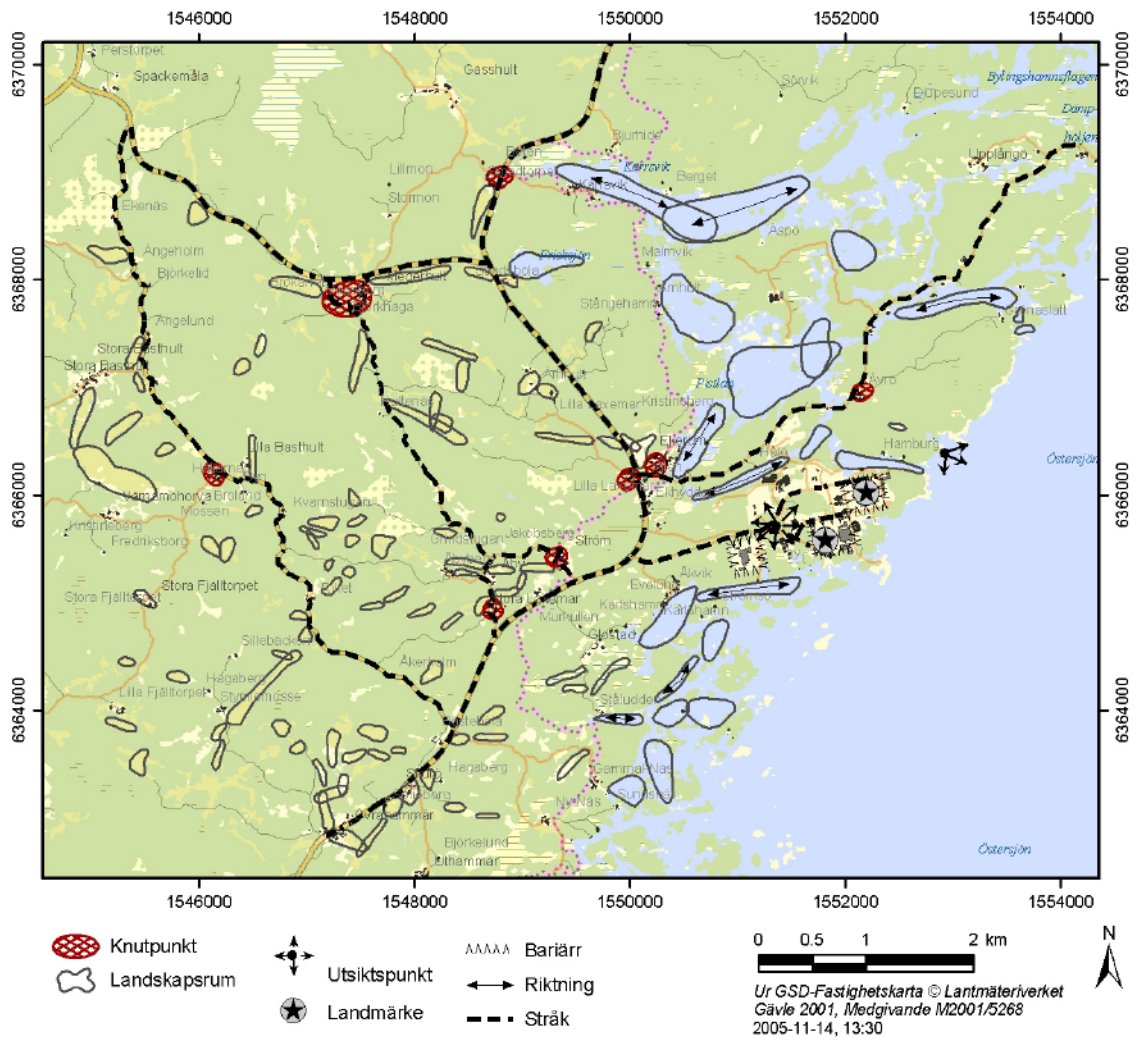
Steg två har varit ett besök på platsen där tidigare gjorda inventeringar av natur- och kulturmiljön varit ett stöd för tolkningen av landskapet. Foton, anteckningar, reflektioner och inte minst en personlig upplevelse av området följer med hem till skrivbordet.

Steg tre är en del av själva analysarbetet. Kevin Lynchs begrepp har använts för att tydliggöra strukturen i landskapet (figur 8-1) /Lynch 1960/. Strukturen är en grund för hur man orienterar sig i landskapet och berättar en del om dess kvalitéer. Lynch delar upp de orienterande elementen i stråk, knutpunkter, landmärken, enhetliga distrikt och delare eller barriärer. Stråk är leder, vägar och stigar utmed vilka människor rör sig och observerar sin omgivning. Knutpunkter knyter samman stråk och bildar strategiska platser att orientera sig kring. Landmärken är signifikanta och utmärker sig i förhållande till sin omgivning. Enhetliga distrikt är större områden som man kan gå in i och som har någon typ av sammanhållande karaktär som skiljer sig från omgivningen. Delare eller barriär är ofta gräns mellan två distrikt.

I denna analys har även rumsbildningar och riktningar lagts till analysen av landskapets struktur. Landskapsrum är en öppen visuellt avgränsad del av landskapet. Avgränsningarna utgörs oftast av terrängformationer eller vegetationsridåer. Tydliga rumsbildningar är identitetsskapande och storleken på dem säger mycket om skalan i ett naturlandskap. Riktningar upplevs huvudsakligen i smala landskapsrum och kan förstärka avståndsförhållandena. Metoden lämpar sig att redovisa på karta och den kartbilden visualiserar förutom orienterbarheten i landskapet också hur den varierar inom området.

Denna metod att beskriva ett landskap utgår helt från en visuell upplevelse. Andra upplevelsevärden i landskapet såsom karaktär, kännemärken och betydelse har bidragit till en uppdelning av analysområdet i typområden (se figur 1-1).

Denna landskapsbildsanalys utgör en del av en riktad kulturmiljöanalys, som utförs inför valet av plats för slutförvar för använt kärnbränsle. Kulturmiljöanalysen redovisas i P-05-248.

Figur 8-1. Landskapets struktur.

9 Referenser

Lynch L, 1960. The Image of the City.

Sveriges Geografi, 1996. Sveriges Nationalatlas.